

„RENAISSANCE”

Egy politikai-társadalmi-művészeti és közgazdasági folyóirat története
(1910–1911)

SÁNDOR ERNŐNÉ

1910. május 10-én jelent meg a *Renaissance* első száma Zigány Árpád szerkesztésében Budapesten. „Politikai-társadalmi-művészeti és közgazdasági folyóirat” — jelzi a címlap. A középén elhelyezett emblémában „*Auspicium melioris aevi*” (Jobb kor reményében) felírás.

Az irodalmi közvélemény jobbra Révész Béla folyóirataként tartja számon, elsőrendű nevezetességeként Ady *Petőfi nem alkuszik* című jelentős cikksorozatát említve.¹ Az *Irodalmi Lexikon* és az új *Magyar Irodalomtörténet* főbb adatait helyesen közli, nagyobb figyelmet érthető módon nem szentel neki.² A felszabadulás előtti lexikonok és irodalomtörténetek említést sem tesznek létezéséről.³ Sajtótörténeti leírása több pontatlanságot tartalmaz. A *Magyar Könyvszemle* 1911. évfolyamának *A hazai időszaki sajtó 1910-ben* című melléklete a politikai hetilapok alá sorolja, alcímet nem közöl, felelős szerkesztőnek Zigány Árpádot tünteti fel, kiadója Zigány saját vállalata — írja.⁴ A *Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig* betűrendes címjegyzéke pontos leírást ad ugyan a folyóiratról,⁵ de ismét helytelenül, Zigány Árpádot jelöli meg kiadóként is. A folyóirat folytatásának tekinti a Kecskeméten 1913–1914-ben megjelent szépirodalmi, kritikai és társadalmi *Magyar Renaissance* című folyóiratot, amihez azonban Zigány lapjának semmi köze nem volt.

A folyóiratot megindító Zigány Árpád neve nem közismert. Az önálló-sodó polgárságnak ahhoz a radikális szárnyához tartozott, mely nemcsak képzettségével, széles körű érdeklődésével és irodalmi tevékenységével kért részt az új stílus, a modern életforma kialakításából, hanem politikai aktivitásával is jelezte a haladó értelmiség türelmetlen tettvágyát.⁶ Munkásságának sajtótörténeti jelentőségét a *Renaissance* alapítása és szerkesztése adja meg.

¹ Bölöni György: *Magyarság-emberség*. Bp. 1959. 179. l. Fenyő Miksa: *Följegyzések a „Nyugat” folyóiratról és környékéről*. Niagara Falls, Ont. 1960. 40. l.

² *Magyar Irodalmi Lexikon*. 2. köt. 1965. 590. l. A magyar irodalom története 1905–1919-ig. 1965. 35. l.

³ Például a *Magyar Irodalmi Lexikon*, az *Irodalmi Lexikon*, Pintér Jenő *Magyar irodalomtörténete*.

⁴ *Magy. Könyvszle.* 1911. évf. II. melléklet 6. l.

⁵ *Magyarország időszaki sajtója 1911-től 1920-ig*. Összeáll. Kemény György. Bp. 1942. 250–251. l.

⁶ 1865-ben született Székesfehérváron, tengerészeti akadémiát végzett, a milánói egyetemen szerzett diplomát. Éveket tölt Olaszországban, a *La Sera* c. lap szerkesztője, tanár, tudósításokat küld a magyar lapoknak. Nagy feltűnést kelt *Turris Eburnea* c. regénye (1895,

1910. április 26-i kelettel Budapest székesfőváros tekintetes Tanácsának címezve Zigány Árpád szerkesztő és Glück Mihály kiadó bejelentí, hogy a jeltett naptól fogva *Renaissance* címmel minden hó 10-én és 25-én megjelenő politikai, társadalmi, művészeti és közgazdasági folyóiratot indítanak, Zigány felelős szerkesztésében és Glück Mihály kiadásában. Kéri a bejelentés tudomásul vételét és az esetleges észrevételek sürgős közlését.⁷ A lapindítás betertjesztéséhez nem mellékelnek semmiféle indoklást, nem adnak célkitűzést. A Székesfőváros Tanácsának egyetlen észrevétele volt: a betertjesztésen a „politikai” szót piros tintával kihúzza találjuk, s az április 29-én kelt véghatározat is így szót: „Glück Mihály . . . azon bejelentését, hogy . . . *Renaissance* cím alatt magyar nyelven politikai tartalom nélkül havonként kétszer megjelenő . . . lapot indít . . . sajtóhatósági szempontból tudomásul veszem.”⁸ A folyóirat első száma jellegének meghatározásánál nem hagyta el a politikai jelzót, tartalmában sem mellőzte a politikát. Ennek fejében az 1848. XVIII. tc.-ben foglalt sajtótörvény értelmében lefizették a politikai laphoz megkívtánt 10 500 korona kauciót.⁹ Május 31-én (a 2. szám megjelenése után) Glück bejelentette, hogy a folyóirat politikai tartalommal bővült, s jelzi az óvadék már megtörtént letétbe helyezését. A polgármester a „változást” 1910. június 16—18-i véghatározatában tudomásul veszi s értesíti az illetékeseket.¹⁰

E közös beadványból világosan kiderül, hogy a *Renaissance* nem Zigány saját kiadásában jelent meg. A folyóirat kolofonja az első megjelent számtól kezdve mindvégig azonos:

*A szerkesztésért felelős: ZIGÁNY ÁRPÁD
Kiadja a RENAISSANCE könyv- és lapkiadó vállalat
Szerkesztőség: Budapest, VII., Damjanich u. 12.
Kiadóhivatal: Budapest, V., Lipót körút 1.
Nyomatott MÁRKUS SAMU könyvnyomdájában . . .*

Glück Mihály nevével nem találkozunk sehol sem, ez azt a látszatot keltheti, mintha a lap a szerkesztő tulajdonában lett volna, a folyóirat megindítására

Zerdahelyi Gyula álnéven), melyet elkoboztak. 10 év múlva Zeysig álnéven írt Habsbúrgellenes brosurája miatt letartóztatják. (A Zeysig botrányról és sajtóviszhangjáról l. Ady Endre összes prózai művei. Újságcikkek, tanulmányok. VI. köt. Sajtó alá rend. Varga József. Bp. 1966. 331—332. l. és 455—462. l.) Közben 1902-ben *Agrippina* c. tragédiájával megnyerte a Teleki-díjat, *Shakespeare* c. darabját (Fábián Gábor álnéven) a Nemzeti Színház mutatta be. Munkatársa volt a *Vasárnapi Újságnak*, írt a *Budapesti Szemlébe*, a *Fővárosi Lapokba*, a *Magyar Génuszba*. A *Magyar Közélet* (1902) c. lap alapítója, 1914—1916-ig a *Biztosítási Tisztviselők Lapjának* szerkesztője, 1919—1926 között a *Képes Krónika* c. katolikus képes hetilap szerkesztője, majd a Pallas R. T. könyvkiadó igazgatója. Több regénye jelent meg a század első évtizedében; a 20-as években ifjúsági elbeszélés-kötetei. Olasz nyelvű magyar irodalomtörténetet is írt (1892). Sokoldalú írói munkásságánál jelentősebb műfordítói revékenysége (Dante, Shakespeare, Verne). 1936-ban halt meg.

⁷ Fővárosi Levéltár. Bp. Főv. Tanács iratai. I. 2367/1910.

⁸ Fővárosi Levéltár id. iratok. Bp. székesfőv. polgármestere 1910. évi 40 598 számú előadói ív.

⁹ L. az Általános Óvadékbank Rt. polgármesterhez intézett levelét. Főv. Levéltár id. iratai.

¹⁰ Főv. Levéltár id. iratai 53 862. sz. előadói ív.

vonatkozó bejelentésekből azonban ismerjük Glück lakcímét, s ez azonos a kolofonban jelzett kiadóhivatali címmel.

Hozzájárulhatott esetleg a tévedéshez az is, hogy 1910. június 25-én Glück levelet küld Zigáynak, melyben a közöttük fennálló szerződés¹¹ 10. pontja értelmében Zigányt szerkesztői állásától felmenti, mivel szándéka a lapot beszüntetni. E levelet mellékelve Zigány június 27-én beadványt intéz a polgármesterhez, közli, hogy a lapot ezentúl saját maga fogja kiadni, mert lemondásával Glück megszűnt a lap kiadója lenni. Az aláírásban már a *Renaissance* szerkesztőjének és kiadójának nevezi magát. A július 10-i véghatározat szerint azonban „*minthogy ... a lap körül felmerült változást csakis a kiadó tulajdonos teheti meg*”, aki viszont sem a lap megszűnését, sem a kiadótulajdonosi jogának átruházását nem jelentette be, a polgármester nem engedélyezi Zigáynak, hogy saját kiadásában jelentesse meg a folyóiratot.¹² A *Renaissance* ez idő alatt minden fennakadás nélkül, folyamatosan jelent meg, változatlan adatokkal. Fellebbezésről, Zigáynak szóló engedélyezésről nincsenek iratok, ellenben minden további adat azt bizonyítja, hogy a lap Glück Mihály tulajdonában maradt.¹³ Zigáynak talán sikerült jobb belátásra bírni őt, ha rövid időre is, mert, mint látni fogjuk, a folyóirat váratlan megszűnésének oka ismeretlen, elképzelhető, hogy Glück e korábbi elhatározásának megvalósítása okozta 1911 elején, hogy a folyóirat megszűnt.

A *Renaissance* nyolcadrét formában jelent meg, szép, világos tipográfiával, áttekinthető felosztásban, jól tagolva. A címet és a megjelenési dátumot tartalmazó élőfej könnyíti a tájékozódást. Illusztrációt nem alkalmaz. A borító-belső a tartalomjegyzéken és a négy nyelvű cím- és alcím-megjelölésen kívül közli a gyakoriságot, az árat (előfizetési ára egész évre 20 K., egyes szám ára 1 K.). A szerkesztő nevével az első számokon csak a kolofonban találkozunk.

Példányszámára vonatkozó adat az akkori szokás szerint sem a kolofonban, sem más feljegyzésben nem található. Előfizetési felhívás, a folyóiratot propagáló hirdetés sem került elő.

Előfizetéseket a kiadóhivatal vett fel, kívánságra mutatványszámot küldött. Az egyes füzetek minden könyvkereskedésben és tőzsdében vásárolhatók voltak.¹⁴ Előfizetőinek számára, kelendőségére ugyancsak nincsenek adatok.

Mind a hátsó borítófedélen, mind pedig vékony betétlapokon találunk hirdetéseket (kereskedelmi, egészségügyi, kulturális témakörből; hirdeti a *Husza-dik Századot*, a *Modern Könyvtár*, a *Renaissance* kiadó könyveit pl.). Hogy ennek gazdasági vonatkozásai hogyan alakultak, nem tudjuk, annyi azonban

¹¹ E szerződés nem ismeretes.

¹² Főv. Levéltár id. iratok 62 539. sz. előadói ív. 1910. júl. 13.

¹³ A Bp. Székesfőv. tanácsa még 1911. ápr. 27-én Glück Mihályról beszél, tudomásul veszi a felmondást, és felhívja Glücköt, hogy az óvadék pótlásáról gondoskodjék, vagy pedig lapjában politikai cikkeket ne közöljön. — Továbbá a „Megszűnt lapok nyilvántartása” is ezt igazolja. Az 1930 (!) máj. 8-i keltezésű előadói ív az „1910. évben indított és utoljára Glück Mihály (V., Lipót krt. 1.) kiadásában (tulajdonában) megjelent „Renaissance” c. időszaki lap időszaki jellegének elvesztéséről” beszél.

¹⁴ Világ. 1. évf. (1910) 37. sz. máj. 11. 14. l.

ismeretes, hogy „... valami kis pénze ... lehetett a lapnak, mert a közölt cikkekért szerényen, de fizetett.”¹⁵

Első évfolyama két kötetben, 16 füzetben, második évfolyama 2 füzetben jelent meg. Terjedelme átlagosan 6 ív, összesen 1680 oldal, kötetenként kezdődő lapszámozással. Az első évfolyam két kötetéhez külön címlap van, és műfajok, illetve rovatok csoportosításán belül szerzők szerinti betűrendes tartalomjegyzék. A 9. szám az I. kötethez szóló díszes bekötési táblát (egész vázson arany nyomással) hirdet borítóján, két koronaért. A gondos, ízléses kiállításra való törekvést példázza az 1911-es évfolyam megváltozott címlapja is, Bíró Mihály munkája.¹⁶

Ismertebb neve miatt — mint jeleztem — a legtöbb emlékezés Révész Bélát említi a folyóirat szerkesztőjeként. Nincs eredeti dokumentumunk Zigáynak és Révésznek a lappal kapcsolatos viszonyáról, szerkesztőségi iratok, kettőjük közötti írásbeli megegyezés nem áll rendelkezésünkre. Maga a folyóirat meg lehetőszen következetlen a szerkesztő nevének feltüntetésében. Az első három füzet borítófedelén egyáltalán nem tesznek említést a szerkesztő kilétéről. A VI. 25-i 4. számban olvashatjuk először az alcím alatt: *Szerkesztik: Révész Béla és Zigány Árpád*, így szerepel egészen a 11. füzetig, ettől kezdve a lap megszűnéséig ismét nem jelzik a szerkesztő(k) nevét. Az I. kötet címlapján szintén mindketten szerepelnek, a II. kötet címlapján azonban csak Zigány Árpád.

A *Renaissance*-ot szorgalmasan ismertető *Független Magyarországból* úgy tűnik, mintha Révész csak később kapcsolódott volna a laphoz mint szerkesztőtárs. Az új folyóiratot 1910. május 15-én Zigány lapjaként köszönti,¹⁷ néhány hónap múlva a „dicséretes emelkedést, az ... érett művészi munkát” elsősorban a két szerkesztőnek, Révész Bélának és Zigány Árpádnak tulajdonítja.¹⁸ Az, hogy Révész Bélának jelentős szerepe volt a *Renaissance* irányának és stílusának alakulásában, nem kétséges, más források pedig azt is tanúsítják, hogy a lap indításában is részt vett. Kassák fiatal költő barátjától, Elek Alfrédtól szerzett tudomást a folyóiratról. „Új lap fog megjelenni — idézi Kassák Elek Alfrédot — ... *Renaissance* lesz a címe, Zigány Árpád és Révész Béla fogják szerkeszteni, szocialista tendenciájú lap lesz, ahol majd mi is szóhoz juthatunk. Én már adtam is verseket Révésznek, menj fel hozzá te is, biztosan téled is közöl valamit.”¹⁹

Kabos Ernő Révész szépírói és irodalomszervezői munkásságát elemző írásában²⁰ joggal tulajdonít kiemelkedő jelentőséget Révész ez utóbbi tevékeny-

¹⁵ Fenyő Miksa i. m. 40. l.

¹⁶ Bíró Mihály (1886—1948) festő, grafikus, szobrász. Osztályharcos tevékenysége folytán az új, szocialista festészet előfutáraként tartjuk számon. — A *Független Magyarország* szokásos ismertetőjében felhívja a figyelmet a „meglepően szép, művészi” címlapra. (11. évf.) (1911) 19. sz. jan. 22. 15. l.

¹⁷ *Független Magyarország*. 10. évf. (1910) 115. sz. máj. 15. 22. l.

¹⁸ Uo. 10. évf. (1910) 167. sz. júl. 14. 13. l.

¹⁹ Kassák Lajos: *Egy ember élete*. Bp., Magvető. 1966. 586. l.

²⁰ Révész Béla: *Velük, értük*. Bp. 1961. Kabos Ernő előszava; Kabos Ernő: *A Népszava Olvasótára 1907—1908-ban*. Bp. 1962. 14—59. l.; Kabos Ernő: *Révész Béla: Arcképek a magyar szocialista irodalomból*. Bp. 1967. 28—39. l.

ségének. „Valami egészen egyedülállót, nagyot akart teremteni a magyar irodalomban: létre akarta hozni az újratörő polgári irodalom és a születő proletár-irodalom szintézisét — a szocializmus jegyében — írja Kabos. — ... a nagyszabású, de az adott történelmi körülmények között mélységesen irreális programból, ami megvalósulhatott — tiszteletre érdemes, az irodalomtörténet és a munkásmozgalom története számára egyaránt feljegyzésre méltó.”²¹ Ennek az ügynek szolgálatába elsősorban a Népszavánál folytatott működését állította. Az elgondolásainak megvalósításához szükséges „proletár-jellegű” irodalmi és művészeti folyóirat létrehozásának a feltételei nem voltak meg, így a Népszava Olvasótárát mintegy folyóirat-kísérletnek tekintette, „... későbbi folyóirata a Renaissance csak bizonyos tekintetben jelenti ennek az elgondolásnak a folytatását.”²²

Milyen célkitűzések hívták életre a Renaissance-ot? A hatvanhetes Magyarország megoldatlan kérdéseinek felszínre kerülése, a szociális átalakulás egyre nyilvánvalóbb szükségessége, a haladó értelmiség aktivizálódása, a parasztság, a munkásosztály szerveződése, egyre forradalmibbá váló hangulata — ezzel egyidejűleg a Nyugat irodalmi forradalma, Ady szerepe és hatása óriási indulatokat ébresztettek, utat nyitottak szélesebb körre kiterjedő változásoknak. A radikális értelmiség fórumai, a Huszadik Század, a Nyugat betöltötték a maguk elé tűzött feladatot, s ha mindenfajta várakozásnak, igénynek nem tettek eleget (profiljuknál fogva nem is tehettek), példát adtak, továbblépésre ösztönöztek.

A Nyugat voltaképpen a „negatív programjának” eredménye, következménye a Renaissance létrejötte. Kassák idézett feljegyzésében így ír: „új lap — szemben a Nyugattal.”²³ Bölöni Az igazi Adyban hasonlóan vélekedik: „Épp a Nyugat programtalansága miatt történt az is, hogy a háború előtti években ... egy Renaissance című erősen baloldali szemle indult.”²⁴

A Független Magyarország 1910. karácsonyi melléklete „A kulcslyuk előtt. Mi készül a magyar művészetben?” címmel kétszáz interjút közöl, ahol Zigány így nyilatkozik: „Engem csaknem teljesen elfoglal a „Renaissance”. ... Szembe akartam szállni a „minden mindegy” teóriájával, mely nem a lényegretartja fontosnak, hanem a formát, s ennek megfelelően dogmaként hirdeti azt az abszurdumot, hogy az irodalom nem egyéb, mint az írás művészete, s a legnagyobb író nem az, aki nagy eszméket hoz, hanem az, aki szépen tud megírni banalitásokat.”²⁵ Ez a nyílt szembehelyezkedés a l'art pour l'art-ral tehát egyik lényeges célkitűzése. Élesen megkülönbözteti továbbá a Nyugattól a társadalomalakító tendencia. A kifejezetten politikai jellegre való törekvés Zigánynak egy másik — a folyóiratról való elképzeléseit tükröző — megnyilatkozásából derül ki. Nevezetesen az Adyt munkatársnak felkérő leveléből, melyet nem érdektelen teljes egészében közölni. 1910. május 4-én írja:

²¹ Révész Béla: Velük, értük. I. m. 13. l.

²² Kabos Ernő: A Népszava Olvasótára ... i. h. 28. l.

²³ Kassák i. m. 586. l.

²⁴ Bölöni György: Az igazi Ady. Bp. 1955. 281. l.

²⁵ Karácsonyi melléklet 47. l.

„Kedves Uram,

régi ismeretséget újítok föl, a melyre Ön talán már nem is emlékszik: — nyolc évvel ezelőtt együtt dolgoztunk a *Magyar Közélet*-be. De nem ezen a réven fordulok Önhöz, hanem Révész Béla barátom biztatására: — jövők pedig mindjárt avval a kéréssel, hogy olvassa el a mellékelt fölhívást, és aztán kövesse Révész Béla példáját, és álljon Ön is a mi lobogónk mellé amelyen már ott van — egyebek között — a Méray-Horváth Károly meg a Jászi Oszkár neve is.

Ne lepje meg ez a hirtelen megrohanás, minden előzetes bevezetés nélkül. Nem csak az irányunk és a törekvéseink azonossága bátorít föl engem erre a kérésre, hanem legkivált az is, hogy a *Renaissance*-ban olyan arénát kínálhatok föl Önnek, aminőt a *Nyugat* — legalább ez idő szerint — nem nyújthat. Én ugyanis politikát is csinállok a folyóiratomban: s mivel az Ön tehetsége ebben az irányban is új szempontok szerint vág utat és hint világosságot a sötét bourgeois-koponyákba, úgy vélem, hogy az Ön eszméinek most talán lappangó politikai tőkét ebben a folyóiratban adhatná le.

Nehogy pedig félreértsen: — sietek hozzátenni, hogy amikor az Ön politikai és társadalmi tanulmányaira gondolok, ez nem azt jelenti, mintha én nem oly igaz szívvel — sőt talán még nagyobb vágygal! — gondolnék az Ön költői munkásságára. Dehogy; hanem mivel nem tudom az Ön viszonyát a *Nyugat*-hoz, s mivel nekem fölötte fájna, ha Ön — ezen esetleges lekötöttségéből kifolyólag — megtagadná tőlem szíves támogatását: úgy véltem, hogy ha egyelőre és bevezetésképpen olyat kérek Öntől, a mivel a *Nyugat*-nak úgy se tarthatatik, később, ha a mi összetartozásunk és barátságunk szorosabb lesz, bizonyára olyat is fogok kapni, amit eddig csak a *Nyugat*-nak adott. Sőt talán — ne vegye zokon ezt a kijelentést, amely csak az őszinte tisztelet és vágy megnyilatkozása — később az is meglehet, hogy Ön egészen a miénk lesz, és fölemeli a *Renaissance*-ot oda, a hol én már gondolatban látni vélem, éppen az Ön remélt támogatásának a segítségével.

Az első számunk május 10-ikén jelenik meg; ezt elküldöm Önnek — de már most arra kérem, hogy a második számra tiszteljen meg valami írásával. Május 15-ikén ha föladja, még jókor kapom: — s ezen nagyon óhajtott szívességért fogadja előre is kiváló nagyrabecsülésem és őszinte köszönetem kifejezését, amellyel vagyok igaz tisztelője Zigány Árpád.²⁶

Zigáynak a *Nyugattal* szemben kifejtett kritikáját — több mint fél évszázad távolából — sokkal inkább értékelhetjük a harcostárs türelmetlenségének, mint ellenséges megnyilatkozásnak. Az ellentétek²⁷ távlat hiányában jelentékenyebbnek tűnhettek, de ma úgy látjuk a két folyóiratot, mint a korabeli magyar élet olyan jelentős centrumait, melyek éppen vitáik vagy ellentéteik folytán támogatták egymást és az általános fejlődést, a haladó gondolatot.

A füzeteket indító politikai cikken kívül az első két számban öt, illetve négy politikai tartalmú tanulmánya helyett a harmadik számban már a társa-

²⁶ Zigány Árpád — Ady Endréhez. 1910. máj. 4. MTA Kézirattár 1951/7. sz.

²⁷ Ellentétre utal Zigány Árpád *Kritika és szájaskodás* c. cikke is (*Renaissance*. 1910. II. XI. 25. 14. sz. 535—536. l.), s Kassák i. m. 662. l.

dalomtudományi, szociálpolitikai írások kapnak nagyobb teret, változatosabb tartalmuk, több problémát felölelő, szélesebb kitekintésük révén nagyon szerencsésen. Az ötödik számtól kezdődő *Revue* rovat is szorosan kapcsolatos az aktuális politikai kérdésekkel. Elbeszélések, folytatásos regény vagy dráma, filozófiai, esztétikai, irodalomtörténeti tanulmányokkal és versekkel váltakozva vezetnek át a *Kritika* rovathoz (irodalom, színház, képzőművészet és zene!), majd a *Közgazdaság* címmel jelölt rész (cikk, jegyzetek) zárja a füzeteket.

A lap politikai alapállását elsősorban Zigány Árpád cikkei határozzák meg. Diplomata álnéven összesen 17 politikai tárgyú, ún. vezető cikket írt, egy-egy szám élén.²⁸ Néhány cím is rávilágít témáinak jellegére és irányára: *Osztályuralom vagy népparlament?*, *Aggasztó alkudozások*, *Kalandor-politika*, *Obstrukció a választójogért*. Az általános, egyenlő és titkos választójog megvalósításáért folyó harc alkotta írásainak gerincét. Minden cikk ennek a követelésnek a jegyében fogant, bármilyen részletkérdést is tárgyal, mert „*egyedül ez a reform hozhatja meg a társadalmi békét, a politikai egyensúlyt...*”²⁹ Írásai a Nemzeti Munkapárt, Khuen Héderváry és Tisza István politikájának éles bírálatai, a feudális nagybirtok, az üres közjogi jelszavak elvetése. Zigány rámutat a politikai következetlenségekre: Tisza számára egyrészt a nemzetiségi kérdés is csak eszköz a választójogi reform háttérbeszorítására,³⁰ másrészt Tisza nyíltan izgat a választójog ellen, sőt harcias táborba tömöríti az agrár-feudális elemeket, „*tehát ugyanazt az ellenséget, amelynek letörésére Khuen gróf a választójoggal vállalkozott.*”³¹ Khuen csak „*simább modorú és kedélyesebb*” Tiszánál, nála alattomos cinizmus az, ami durva szilajság Tisza Istvánnál.³² A századforduló óta az általános titkos egyenlő választójog körüli harcot tekintették fő politikai követelésüknek az ellenzéki pártok, ez hozta össze a polgári radikálisok csoportját a szociáldemokrata párttal. Az adott politikai helyzetben valóban sorsdöntő fontosságú a választójogért folytatott küzdelem.

Zigánynak a *Renaissance*-ban kifejtett politikai elvei azonban nem egyértelműek. Progresszív követelései keverednek a trónörökös politikájának elfogadásával, Ferenc Ferdinánd „*magyarság-szeretetének*” hirdetésével.

„*A magyar nemzet érdekei azonosak a trónörökös politikájának érdekével*” — írja Zigány. Az a tény, hogy a trónörökös általános és egyenlő választójogot akar Magyarországon — azaz a demokratikus elemekkel szövetkezik — mondja — „*vaslogikával igazolja*”, hogy a demokratikus program kitűnően összevág a dinasztia iránti hűséggel.³³ „*A választójog reformja... nemcsak azért aktuális és sürgős, mert a nemzet milliói követelik, hanem legfőképpen azért is, mert eminens érdeke a dinasztikus politikának.*”³⁴ Ez a dinasztiahűség csak Ferenc

²⁸ A II. köt. 13. száma az egyetlen, ahol nem az ő, hanem Méray-Horváth Károly írása indítja a füzetet.

²⁹ Diplomata: Erődsy az országos politikában. R. II. IX. 10. 9. sz. 5. l.

³⁰ Diplomata: Aggasztó alkudozások. R. I. VIII. 10. 7. sz. 585—591. l.

³¹ Diplomata: A trónörökös politikája. R. II. X. 25. 12. sz. 300. l.

³² Diplomata: „Reneszánsz-politika”. R. 1911. II. évf. I. 10. 1. sz. 5. l.

³³ Diplomata: A jövő Magyarországa I. és II. R. I. V. 25. 2. sz. 95. l. és R. I. VI. 10. 3. sz. 220—221. l.

³⁴ Diplomata: Az utolsó kötelesség. R. II. IX. 25. 10. sz. 106. l.

Ferdinánd politikájának elfogadásában érvényesül Zigány részéről. *Nyolcvan év mérlege* című cikkében elítéli az öreg uralkodó kritika nélküli magasztalását, politikai hazugságnak tartja, hogy a kettős monarchia népei összefornak az egységes dinasztikus hűségben.

Zigány látásmódja sajátos ellentmondásokat tartalmaz, mert míg az igazi, sürgető megoldást követelő kérdések foglalkoztatják, a kibontakozást veszélyes úton keresi. Fenyő Miksa idézett emlékezésében így ír erről: „*Akkoriban azt beszélték, hogy a lapnak valamelyes köze van Ferenc Ferdinánd trónörökös politikai koncepciójához, de hogy ez miben nyilatkozott meg, a trializmus kérdésében-e, vagy egy gyökeres választójogi reformban, nem tudnám megmondani.*”³⁵ Többet mond Kardos Pál Nagy Lajosról írt monográfiájában: „*Ez a rövid életű folyóirat különös, kétes szerepet tölt be akkori irodalmi és politikai életünkben. Egyfelől helyet ad a legbaloldaliabb, sőt forradalmi megnyilatkozásoknak... Másfelől a 'Renaissance' Tisza Istvánnál is hatvanhetesebb nézeteket hirdet; olvadozik az uralkodó ház iránti hódolattól. Suttogták róla, hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös áll a háta mögött, a magyar függetlenségi törekvés esküdt ellensége. Annyi kétségtelen, hogy a Renaissance azt a bécsi politikát szolgálta, amely a polgári radikálisokat és a szocialistákat akarta kijátszani a függetlenségi követelések ellen.*”³⁶

Ferenc Ferdinánd valóban nagyszabású reformtervekkel igyekezett a birodalom kormányzásába avatkozni, a „magát mellőzöttnek érző trónörökösök sértődékeny türelmetlenségével.” „Programját sajátos módon a föderalizálás és demokratizálás eszközeivel, mintegy taktikai lépcsőfokokon keresztül gondolta megvalósítani. Mindenekelőtt a dualizmus felszámolását, Magyarország nemzetiségek szerinti föderalizálását és a választójog kiterjesztését vette tervébe gyakran módosuló, eléggé zavaros politikai elgondolásaiban.”³⁷

Figyelemre méltó ezzel kapcsolatban Dömötör Mihály *Ferenc Ferdinánd politikája* c. könyvének az a fejezete, melyben beszámol a trónörökös 1912-es — tehát a *Renaissance* megszűnése utáni — lapvásárlási kísérletéről. Idézi egy Ferenc Ferdinánd köréhez tartozó politikus visszaemlékezéseit: „... valamely nagyobb osztrák szabadelvű újság megvásárlását határozták el, ... Ferenc Ferdinánd tudta, hogy könnyebben képes érvényesülni, ha homályban marad. Ezért a főherceg előtt lebegő sajtóorgánumnak mindenekelőtt az lett volna a feladata, hogy a főhercegtől látszólag teljesen függetlenül ... oly közvéleményt teremtsen, amely ... a jövőendő császár gondolatmenetével mebarátkozik.”³⁸ A könyv más adatai is arról győznek meg, hogy Ferenc Ferdinánd elsőrendű jelentőséget tulajdonított politikai terveiben a széles körű sajtópropagandának. A bécsi *Zeit* anyagi nehézségeire épített terv megbukott ugyan, de valószínű, hogy nem ez volt a trónörökös első ilyen irányú lépése a Monarchia területén. Tanulságos szempontunkból az is, hogy egy elveiben helyes nemzetiségi politika és a széles tömegek rokonszenvére érdemes általános választójog bevezetése.

³⁵ Fenyő Miksa i. m. 40. l.

³⁶ Kardos Pál: Nagy Lajos élete és művei. Bp. 1958. 40. l.

³⁷ Magyarország története. II. köt. Bp. 1964. 198. l.

³⁸ Dömötör Mihály: *Ferenc Ferdinánd politikája*. Bp. 1937. 88—89. l.

tése lettek volna a „taktikai lépcsőfokok” a Monarchia népeit könnyörtelenül alávető „Grossösterreich” megvalósításához.

Ha a *Renaissance*-ot próbáljuk behelyettesíteni Ferenc Ferdinánd politikai működésébe, tehetjük ezt annál is inkább, mivel Zigányról — hiszen a rosszhiszeműséget kizártnak tartjuk — nem tételezhetünk fel olyan éleslátást, amelyvel esetleges eszközszerepét felismerte volna. A lap megszűnésének körülményei is a függőségre engednek következtetni. Amennyiben Ferenc Ferdinánd állt a folyóirat mögött, elegendő okát találhatta a lap megszüntetésének, mert a *Renaissance* — köszönhető ez nagyszerű írógárdájának is — nem váltotta be az esetleg hozzá fűzött reményeket, s nem pusztán egy kétes politikai akció eszköze volt, hanem a *Nyugat* rövid életű, de tiszteletre méltó versenytársa, a magyar társadalmi megújulásért vívott művelődéspolitikai küzdelem egyik irodalmi eszköze.

Az érdeklődés középpontjában levő politikai kérdések megvilágítására törekedett a többi politikai cikk írója is. Zigány nyilvánvalóan olyan munkatársakat választott, akik alapvető politikai programjában támogatták. Néhány külpolitikai témát tárgyaló cikk mellett koncepciójuk közös vonása az általános, egyenlő és titkos választójog fontosságának hangsúlyozása. Gördülékeny és szuggesztív erejű írások, olvasmányos stílusukkal lekötik a politika iránt kevésbé érdeklődő olvasót is. A polgári radikálisok jelentős alakjai szerepelnek. Méray-Horváth Károly öt nagyobb tanulmánnyal jelentkezik,³⁹ hangsúlyozva, hogy a politika nem mesterkedés, nem „privát okoskodások szerint mozog”, s a bajokért az országos méretű tudatlanságot teszi felelőssé. Jászi Oszkár, Szende Pál, Rácz Gyula, Láncki Jenő,⁴⁰ Kunfi Zsigmond egy-egy politikai írással szerepel, Kunfi kritikát is ír a folyóiratba, s cikket közöl a katonai nevelés problémáiról, korabeli helyzetéről.⁴¹

A szocializmussal való rokonszenvet tükrözik, a társadalmi visszáságok, igazságtalanságok leleplezését szolgálják a szociálpolitikai írások, a *Revue* rovat cikkei. Írói neves vagy kevésbé jelentős, de harcos tagjai a magyar irodalomnak és közéletnek. A *Népszava*, a *Huszdik Század*, a *Nyugat*, a *Szocializmus* egyidejű cikkírói, eleven, aktuális témaválasztással és szenvedélyes stílusukkal teszik a *Renaissance*-ot a radikális törekvések szabad fórumává.

Figyelemre méltóak Bresztovszky Ernő cikkei,⁴² s a botrányos közigazga-

³⁹ Méray-Horváth Károly ekkor a Társadalomtudományi Társaság alelnöke. A társadalom biológiai törvényszerűségei felfedezőjének hirdette magát, s csalhatatlannak minősített jóslásokba bocsátkozott e törvényszerűségek alapján. (Pl. Az országos vész. R. I. V. 10. 1. sz. 18—26. l.)

⁴⁰ Rácz Gyula (1874—1948) statisztikai és közgazdasági író. A Társadalomtudományi Társaság és a *Huszdik Század* egyik megalapítója, politikai, választójogi, adózási és város-politikai kérdésekkel foglalkozott. — Láncki Jenő (1875—?) ügyvéd, szociológus, a *Nyugat* és a *Huszdik Század* cikkírója, társadalomtudományi, szociálpolitikai tanulmányokon kívül filozófiai kérdések is érdeklik.

⁴¹ Kritikája: Szilágyi Géza *Lepel nélkül* c. novelláskötetéről: R. I. VI. 25. 4. sz. 396—398. l. — Cikke: Tizenhárom nap. — *Revue*. — R. I. VIII. 10. 7. sz. 633. l.

⁴² Pl. Romok alól. — *Revue*. — A munkaadók hibájából történt halálos balesetekről. (R. I. VII. 10. 5. sz. 451. l.) A tudománnyal és étellel szembekerült iskolát, az avult nevelési módszereket bíráló tanulmánya: Olga, VIII. gimn. o. tan. — *Revue*. — 1911. I. 25. 2. sz.

tási viszonyokról, a szakmai tudatlanságról, a mindent megbénító „*lelketlen panamák beláthatatlan szövevényeiről*” tudósító Erdélyi Viktor írásai.⁴³ Pogány József⁴⁴ a kormány végzetes mulasztásait bírálja a kolerajárvány elhárítása terén. Nem orvosi kérdésről, hanem állami, közigazgatási, társadalomtudományi, szociálpolitikai problémáról van szó. Megtalálja a magyarázatát a járvány elharapózásának; a kolera elleni eszközök: „... *küzdelem a tudatlanság, a tisztátalanság ellen, harc a lakásnyomorúsággal és végső soron a szegénység, a proletársors ellen hegyeződő háború. Ezekről fél a kolera..., de ezekről fél... maga a kormány is.*”⁴⁵

1910 júniusában a szociáldemokrata pártszervezetek több ezer statisztikai ívet osztottak szét a lakók között a lakásuzsora elleni akció folyamán. A *Renaissance* gyors és egyértelmű állásfoglalását bizonyítja a szociáldemokrata Szabados Zádor cikkének közlése. „*Nem lehet és nem szabad önmagára hagyni a munkásságot e nehéz küzdelemben. Az öntudatos, gondolkodó polgárság nagy tömegének is meg kell mozdulnia, míg nem késő.*” A város hihetetlen lakásnyomorának okait és következményeit ismerteti, döbbenetes statisztikai adatokat és tényeket hoz nyilvánosságra.⁴⁶

Vezető politikusok, felháborító visszaélések leleplezésén kívül egyéb kényes kérdések is terítékre kerülnek a folyóirat e rovatában. Szabados egy másik írása a magyar királyi államrendőrség kitudósításáról szóló mesét cáfolja, durva sértések, verések példáit sorolja fel, melyek nem kímélik a polgárságot sem, „... *de brutalitásukat különösen a munkásság és a szocialisták nyögik.*”⁴⁷

Bátor publicisztikája mellett a folyóirat hangsúlyozottan törekszik elméleti kérdések tisztázására, nagy helyet ad a társadalomtudományi tanulmányoknak és cikkeknek.

A spanyol egyházpolitikai harcokkal kapcsolatos cikkeket általános érvényű megállapítások közlésére is felhasználják. „... *Egyetlen értékes politikai elvet, ... egyetlen egy tudományos felfedezést ... nem termelt a modern élet, — írja Láncki Jenő —, amelyet az egyház meg nem tagadott vagy atok alá nem vetett volna.*”⁴⁸ Prohászka eszméinek részletes elemzése nélkül a katolikus nagygyűlésről szóló beszámolóban kifejtik a cikkírók az Apponyi Albert és Prohászka közötti különbséget. Prohászkat „*bíboros Marxnak*” neveznék legszívesebben, meggyőződésének őszinteségeért, a társadalmi rend jogtalanságai-

⁴³ Szakértők. — *Revue*. — R. II. XII. 25. 16. sz. 695—701. l. — A halandóság, az éhínség, a tüdővész meg Tisza István gróf, stb.

⁴⁴ Pogány József (1886—1938) a jelentős marxista író, szerkesztő, kritikus, a *Renaissance* állandó, egyik leggyakrabban szereplő munkatársa. A *Világ*, a *Friss Újság*, a *Népszava*, a *Szocializmus*, a *Huszadi Század* cikkírója.

⁴⁵ Pogány József: Kolera, kormány, közegészségügy. — *Revue*. — R. II. X. 10. 11. sz. 259—268. l.

⁴⁶ Szabados Zádor: A budapesti lakásuzsora és a házboykottok. R. I. VIII. 25. 8. sz. 749. l. és R. II. IX. 25. 10. sz. 184. l. — Az I. köt. 5. számában (468—475. l.) Pogány *Lakás-probléma és lakáspolitikája* címmel szintén foglalkozott a kérdéssel.

⁴⁷ Szabados Zádor: A bp.-i m. kir. államrendőrség. — *Revue*. — 1911. I. 10. 1. sz. 47—58. l.

⁴⁸ Láncki Jenő: A spanyol kultúrharca. R. I. VII. 25. 6. sz. 531. l.

nak és az önző osztályérdekeknek a felismeréséért méltányolják.⁴⁹ A folyóirat azt a meggyőződést vallja, hogy a szabadelvű teológia éppen olyan nonszensz, mint a tétéleit örökérvényűnek kimondó tudomány.

A számottevő politikai erőként jelentkező magyar munkásmozgalom bemutatását is szükségesnek tartja a lap. A politikai és társadalmi kérdésekkel behatóbban foglalkozó emberek nagy része sincs tisztában olyan alapfogalmakkal, mint a szakszervezet és a szociáldemokrata párt közötti különbség. A munkásság szervezeteivel ismerteti meg a *Szocializmus, kultúra és még valami* c. cikk.⁵⁰

A modern életeszemély megteremtése érdekében foglalkozik a *Renaissance* a társadalmi élet különböző megnyilvánulási formáival. „Mikor fogjuk végre felismerni, hogy sok mindennel, ami megváltozott, megváltoztak a kifejezési eszközeink is” — teszi fel a kérdést Relle Pál.⁵¹ Minden kor és társadalmi osztály megtalálja a neki való nagy ünnepnapokat. A munka ünnepei lesznek ezek az új ünnepnapok, a régi céhek ünnepeihez hasonlatosak, melyek a „büszke szolidaritás megható vallomásai” voltak, „ujjongásuk csak a mi munkásaink május elseji mulatságaiban visszhangzik tovább.”⁵²

A több évtizedes polgári fejlődés következtében kialakult osztálytagozódás felismerését tükrözik a magyar intelligencia, a magyar polgárság helyzetét elemző írások. A magyar polgárság kritikáját adja, a munkásosztály erősödő szerepét hangsúlyozza Gergely Győző tanulmánya,⁵³ de szocialista szemlélete ellenére a polgári Magyarországot tekinti a jövő Magyarországnak, noha ennek kivívását a munkásságtól várja.⁵⁴

A magyar értelmiséggel a későbbi évtizedekben sokat foglalkozó írások alapgondolatát már Rónai Zoltán itt megjelent cikkében fellelhetjük. Felismeri történelmi helyzetéből fakadó kettősségét, s megállapítja: „Nyomasztó viszonyaink közt biztató érzés, hogy a nem hivatalos szépirodalom, tudomány és sajtó, a szó legtágabb értelmében vett szabad tanítás révén, kezünkben van az eszköz, amellyel elősegíthetjük a kulturális érzékenység növekedését, azt a folyamatot, amelynek segítségével a mai értelmiség vegetatív típusából a modern kultúremler alakja válik ki.”⁵⁵

⁴⁹ Benda Jenő—Zigány Árpád: Silhouettek a katolikus nagygyűlésről. R. II. XI. 25. 14. sz. 522—526. l.

⁵⁰ Szabados Zádor fent jelzett cikk R. II. XII. 25. 16. sz. 703—711. l.

⁵¹ Relle Pál (1883—1955) képzőművészeti kritikákkal kezdi működését, az *Egyetértés* és az *Újság* munkatársa. Neves színikritikusa korának (*Világ, Magyar Hírlap*), a *Renaissance* állandó munkatársa. — Temetések. R. I. VI. 10. 3. sz. 297. l.

⁵² Nádaï Pál (1881—1945): Új ünnepnapok. R. I. VI. 25. 4. sz. 362—367. l.

⁵³ Gergely Győző (1877—1945), (a Független Szemle c. szocialista lap szerkesztője, a Népszava külpolitikai rovatvezetője is volt): A magyar polgárság és polgári Magyarország. R. II. IX. 25. 10. sz. 197—200. l.

⁵⁴ A proletárságnak a társadalmi fejlődés folyamán való egyre nagyobb jelentőségét hangsúlyozza Pogány József Rodolphe Broda und Julis Deutsch: *Das moderne Proletariat* c. 1910-ben Berlinben megjelent tanulmányát ismertető írásában. (R. I. VII. 25. 6. sz. 572—574. l.)

⁵⁵ Rónai Zoltán (1880—1940), ügyvéd, szociológus, szocialista író és politikus, a *Népszava*, a *Szocializmus*, a *Huszádik Század* munkatársa, a Társadalomtudományi Társaságnak is volt titkára): A magyar intelligencia. R. I. VIII. 25. 8. sz. 720. l.

A sajtó szerepével és hatásával egy rövidebb⁵⁶ és egy terjedelmesebb cikkben is foglalkozik a *Renaissance*. Amit Lengyel Ernő a vidéki sajtóról mond, általánosan is érvényes. A legtiszteletre méltóbb tartózkodás mellett a legszemérmetlenebb megvásárolhatóságot, a leeurópaibb felvilágosodottság mellett a legundorítóbb nyegleséget és léhaságot lehet tapasztalni.⁵⁷

Szenvedélyesség és ironikus hangvétel — tömören ez jellemzi a közgazdasági rovatot. Fodor Oszkár felhívja a figyelmet az iparosodás fontosságára, az általános választójog előnyös gazdasági következményeit jelzi, a magyar gazdaságpolitika aktuális kérdéseit vizsgálja. A folyóirat közgazdasági jegyzetei időszerű, rövid közleményeket, napisajtó-szerű híreket adnak, egy-egy probléma pusztá felvetése kommentár nélkül is progresszív állásfoglalást tükröz. A „Közgazdaság” részeként indítja meg a szerkesztőség a *Pesti karrier*ek című rovatot a 8. füzetben. Idézzük a bevezetőből: „Nálunk mindenki szegényleni a múltját, mindenki buzgón rejtegeti karrierje kialakulását. S mi azt írjuk meg, amit ők eltitkolnak, mert a mi nyomorúságos gazdasági viszonyaink közepette még ezek a kis karrierek is érdekesek, tanulságosak lehetnek.”⁵⁸ A spekulációk és csalások kíméletlen gúnnyal, szellemességgel és megbízható adatokkal való leszögezése úgy látszik túlságosan merész és egyértelmű volt az érdekeltek számára, a rovatval ugyanis a 13. számban találkozunk utoljára.

A *Renaissance* rövid élettartamához képest meglehetősen széles és állandó írógárdára támaszkodott, s hamarosan munkatársainak tudhatta a magyar irodalom legtehetségesebb, legismertebb rétegét. A már említett szerzőkön kívül Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Bálint Lajos, Bánóczi László, Berde Mária, Bíró Lajos, Bölöni György, Csécsi Imre, Cserna Andor, Dutka Ákos, Emőd Tamás, Erdős Renée, Farkas Antal, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Komját Aladár, Kosztolányi Dezső, Kürthy György, Lázár Béla, Ligeti Ernő, Lukács György, Miklós Jenő, Miklós Jutka, Mohácsi Jenő, Nagy Lajos, Németh Andor, Peterdi Andor, Somlyó Zoltán, Szebenyei József, Szilágyi Géza, Szini Gyula, Várnai Dániel a leginkább említésre méltók. Közülük — mint látni fogjuk — nem egy állandó munkatársa a folyóiratnak. Egy-egy alkalommal szólal meg Ignotus, Schöpflin, Kaffka Margit, Vészi József, Kernstok Károly, Fényes Adolf, Iványi Grünwald Béla, Gárdos Mariska, Wallesz Jenő.

A névsor előkelő, önmagában is sokatmondó. Látható, hogy a Nyugat-gárda tagjai alkotják magvát (a kevésbé jelentős szerzők, mint pl. Telekes Béla, Boross László is a Nyugat egyidejű szerzői), sokan közülük a *Népszava Olvasótára* (1907–1908) munkatársai voltak, írnak a *Világ*ba, a *Független Magyarország*ba, a *Budapesti Napló*ba, a *Népszavába*, az 1911-ben induló *Auróra*ba.

Munkatársainak jó része pályájának kezdetén áll. Somlyó, Bölöni 28, Babits, Juhász Gyula, Relle Pál, Nagy Lajos 27, Bánóczi László, Balázs Béla 26 éves, Cserna Andor, Kosztolányi, Lukács György 25, Miklós Jutka, Mohácsi

⁵⁶ Bócz Bálint: Jegyzetek az újságkritika pszichológiájához. (Újságüzlet és újságkritika.) R. II. XII. 25. 16. sz. 691–695. l.

⁵⁷ Lengyel Ernő: A vidéki sajtó szociológiájához. R. II. IX. 10. sz. 33–40. l. és IX. 25. 10. sz. 154–164. l.

⁵⁸ R. I. VIII. 25. 8. sz. 776. l.

Jenő, Bálint Lajos, Pogány József 24, Kassák, Kosztolányi 23, Komját Aladár, Ligeti Ernő, Németh Andor csak 19 esztendő. Az a frissesség, lendület, ami életkoruk velejárója, elevenné teszi a folyóirat egészét. Irodalomtörténeti jelentőségűvé lett Kassák felfedezése, illetve Komját Aladár első közlése.

Hogy milyen nagy fontosságú volt Kassák számára a Renaissance-ban való megjelenés, az életrajzi vallomásából is kiderül. Nehezen szánta rá magát, hogy Révészhez elmenjen. Végül úgy döntött, hogy ugyanazokat a verseket viszi, amiket Osvát visszaadott. „Ha csakugyan költő vagyok, akkor győzni fogok” — írja. Révész barátságosan, közvetlenül bánt vele, már ezért is hálát érzett. Révész felkeresése után röviddel posta várja otthon. „Mind a két dolgot a Renaissance szerkesztőségéből kaptam. Elküldték az új lapszámot, a levelet pedig a szerkesztő írta. Azt írja, hogy a verseimet megjelentette, s örül neki, hogy egy kiváló, új tehetségnek ennyiben a segítségére lehet. S még mást is írt, szép meleg szavakkal, s olyan bizalmasan, mintha barátja lennék. Kéri, hogy továbbra is dolgozzam a lapba s így fejezi be: Üdvözli őszinte nagyrabecsülő híve, Zigány Árpád. ... Alig akarok binni a szemeimnek. Finom papirosra nyomtatott, szép lap, olyan mint a Nyugat, vagy talán még szebb. S mind komoly, jelentős nevek...”⁵⁹ A Renaissance-ban megjelenni rangot jelentett, Schöpflin a Vasárnapi Újságban már mint ismert nevet fogadja a költőt. Az első évfolyam 5. számában jelent meg Kassák három szonettje (*Rokon tüzek*, *Zsoltár*, *Firenzei szonett*) és két szabad verse (*Hajnali könnyek*, *Árva ember öröme*)⁶⁰ „Ezeket a verseket egy 23 éves vasmunkás írta” felirattal. Ez a jelzés rosszul esett Kassáknak, nem a dicséretet, a figyelem felkeltését látja benne, hanem „elnézésre intést”.

A 8. füzetben jelentkezik először a nyilvánosság előtt a magyar szocialista irodalom egyik első képviselője, Komját Aladár *Élet-unalom* című versével. Valódi költői arca később éppen Kassák folyóirataiban, a *Tettben* és a *Múban* bontakozik ki. Waldapfel József hangsúlyozza Komjátáról írott tanulmányában, hogy nem véletlenül szólalt meg először „a Nyugat radikálisabb, a szocializmussal rokonszenvező párjával indult Renaissance című folyóiratban”.⁶¹

A lap legkövetkezetesebben szerepeltetett költője Balázs Béla; 12 verse jelenik itt meg. Sajátos, a legősibbet és legmodernebbet egybeolvasztó költemények, melyek későbbi vallomása szerint lázadások voltak a környező világ üressége és irrealitása ellen. S hozzátehetjük: mintegy megvalósulásai, illusztrációi Lukács György éppen e lap hasábjain kinyilvánított esztétikai elveinek. A szerkesztő láthatóan éreztetni is kívánja eszmei-filozófiai összetartozásukat. „... A lírából ki kell hogy zárva legyen az egész világ minden cselekvésével és eseményével, hogy az érzés, megfogható tárgy nélkül, önmaga körül forogva,

⁵⁹ Kassák i. m. 645—656. l.

⁶⁰ 1910. VII. 10-én, nem pedig 1912-ben, mint az Irodalmi Lexikon (I. köt. 595. l.) írja: „...igazi feltűnést ... csak a Renaissance c. folyóiratban közzétett szabadversei keltenek (1912).” — A folyóirat 8. számában (713—714. l.) *Tavaszi bánat*, *Szüretidőben*, *Szonett egy gyermekkori képemből*, *Paloták alatt* című versei jelennek meg.

⁶¹ Waldapfel József: Komját Aladár helye irodalmunk történetében. MTA I. Oszt. Közl. XV. köt. 1960. 303. l.

önmagában nyugodhassék...” — olvashatjuk Lukács tanulmányában⁶² — s néhány oldalnyira Balázs Béla *Szeretnélek megvédeni tőlem* c. gyönyörű verse ezt az eszményt példázza.⁶³

A *Nyugat* által nem egészen befogadott másik költő Somlyó Zoltán — a népies-szecessziós hangon már túljutva — három verssel szerepel, köztük induló korszakának egyik legjellegzetesebb darabjával, a *Délelőtt*-tel. Kötettel a hátuk mögött jelennek meg a folyóiratban Juhász Gyula, Babits és Kosztolányi néhány verssel,⁶⁴ a két utóbbi műfordítással is. A többi holnapos (Emőd, Dutka, Miklós Jutka) versein még a századforduló mélabús hangulata és Ady hatása érződik.

Több szempontból is említésre méltó Karinthy költői jelentkezése. Az érzelmes, sőt érzélgős költészet korszakából külön szólamként emelkedik ki intellektuális hangvétele. *Vérmező*, 795, *május* címmel jelenik meg a folyóirat 7. számában azóta *Martinovics* címen ismert verse.⁶⁵

A szocialista költészet egyik korai képviselőjének, Peterdi Andornak a versei aktuális témákat érintenek, politikai tartalmat közölnek, nem túl magas művészi színvonalon.⁶⁶ Az erőteljesebb egyéniségek, Erdős Renée, Németh Andor, Mohácsi Jenő, Berde Mária versei sem többek sztereotip érzéseket kifejező, a korabeli divat szerint készült játékosnak mondható soroknál. A folyóiratban alighanem a versválogatás a legesetlegesebb.⁶⁷

A lap prózai anyagában még élesebben tükröződik a század elejére jellemző modor, a különböző stílusok, a realizmus, a szimbolizmus, a naturalizmus, az impresszionizmus és a szecesszió egymás mellett élése. A novellák a kor tüneteit jelzik, javarészt társadalmi kérdéseket feszegetnek. Visszatérő témák a kivándorlás, a tüdővész, a vérbaaj, a „cseléd-kérdés”, azaz a szegénység problémái. Itt érvényesül legerősebben Révész Béla hatása, válogatása tökéletesen fedi saját írói világát. Pogány Béla, Fráter Aladár, Csécsi Imre és mások — többnyire jól sikerült — novellái mintha csak variánsai lennének egy-egy Révész novellának. A testi szerelem merész ábrázolása is feltűnik, az érzelmi izzás, olykor erotikum keveredik a romantikus, szentimentális motívumokkal.

⁶² Lukács György: Charles-Louis Philippe. R. II. X. 10. 11. sz. 236. l.

⁶³ R. II. X. 10. 11. sz. 239. l.

⁶⁴ Juhász Gyula jelentősebb versei közül a *Földanyámat*, Kosztolányi *A szegény kisgyermek panaszaiból* közül részleteket többek között.

⁶⁵ R. I. VIII. 10. 634—640. l. Az Irodalmi Lexikon (I. köt. 585. l.) így ír a versről: „...ekkor [1908-ban] már készen állnak másfajta alkotásai is, pl. *Martinovics* c. elbeszélő költeménye, teljes terjedelmében — forradalmi tartalma miatt — csak 1947-ben jelenhetett meg.” Az 1947-ben *Martinovics* címen önállóan kiadott *Új Idők* Irodalmi Intézet Rt. Singer és Wolfner) kötetben egy-két jelentéktelen interpunkciós és szóhasználat változástól eltekintve a folyóiratban megjelent változat található (sőt, a második, leíró versszak az 1947-es kötetben nincs meg), tehát ez a megállapítás téves, Karinthy első jelentős költeménye — teljes terjedelmében jelent meg a *Renaissance*-ban.

⁶⁶ Amit a kalászkok beszélnek. R. I. 4. sz. 348. l.

⁶⁷ Majthényi György, Szebenyei József, Ádám Böske, Elek Alfréd, Komját Marcel, NIL (Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella), György Oszkár, Szilágyi Géza, Madarász Emil, Vértessy Gyula, Halász József, Büky György, Telekes Béla, Láng Jenő, Rózsa Ferenc, Forbáth Sándor verseit közlik.

A szocialista széppróza kezdeti művelői közül Gárdos Mariska jelentkezik egy gyengébb, s Farkas Antal egy — szegényparaszti témájú — sikerültebb elbeszéléssel.⁶⁸

Folytatásokban jelent meg Révész Béla *A bestia* című hosszabb elbeszélése, s *Régi novellák* összefoglaló cím alatt a 10. füzet kivételével egy-egy novella minden szám élén, közvetlenül Zigány vezetőcikke után. Magas művészi szinten kapnak hangot írásaiban a szociális problémák, az elesettek, szerencsétlenek sorsa, konfliktusai. A *Népszava* prózaíróinak hasonló és jó szándékú, de színtelen kísérleteivel nem vethető össze, azok szűk körű naturalizmusán magasan túlemelkedve vált már a tízes években Révész a magyar szocialista irodalom legjelentősebb előfutárává.

Szini Gyula *A lakáj* című drámája nem éri el novelláinak színvonalát. E dráma közlésével a szerkesztők a társadalmi mondanivaló kedvéért engedményt tettek a művészi érték rovására.⁶⁹ Aktuális témát érint Bíró Lajos *A gyökek* című drámája is,⁷⁰ de jelentősebb *A szolgák országa* című regényvázlatának megjelentetése.⁷¹

A prózában különleges színfoltot jelentenek Balázs Béla írásai. Két novellája jelent meg a *Renaissance*-ban, közülük a *Történet a Lógody utcáról, a tavaszról, a halálról és a messzeségről*⁷² életművének is egyik legszebb darabja, a Művészet, a Halál, a Szerelem-motívum legsikerültebb feldolgozása.

Nagy Lajos *Egy délután a Grün irodában* című elbeszélése közlése⁷³ ismét a *Renaissance* irodalompolitikáját dicséri. Sokan idézik föl e kitűnő írás megjelenésének előzményeit. Ebben az esetben is az történt, hogy Osvát visszautasította a novellát, azzal az indokolással, hogy „nem művészet a társadalom arcába köpni”. Révész nemcsak súlyos társadalmi mondanivalóját, hanem magas művészi értékét is méltatta. Az 1913-ban a *Szobalány címen* kiadott Nagy Lajos kötet címadó novellája *Hónapos szobában* címmel jelent meg a folyóiratban,⁷⁴ melyet Kardos Pál feltételezése szerint „a Nyugat bizonyára a már ismert okból nem közölt”.⁷⁵ Említésre méltó, hogy Nagy Lajos, bár mindvégig egyik legszorgalmasabb munkatársa maradt a *Nyugatnak*, a *Renaissance*-ot jobb lapnak tartotta.⁷⁶

A folyóirat jelentékenyebb magyar prózai közleményeivel szemben a külföldi irodalomból a költészet emelkedik ki. Strindberg két elbeszélésétől eltekintve versek képviselik a világirodalmat, értékes válogatásban. Három elbe-

⁶⁸ Gárdos Mariska: Kilenc hónap. R. 1911. I. 25. 2. sz. 109—119. I. Farkas Antal: Az eperfa. R. I. VI. 25. 4. sz. 370—374. I.

⁶⁹ R. I. VII. 25. 6. sz. 522—528. I., VIII. 10. 7. sz. 611—620. I.

⁷⁰ R. II. IX. 10. 9. sz. 6—20. I., IX. 25. 10. sz. 128—147. I., X. 10. 11. sz. 240—251. I.

⁷¹ R. I. V. 25. 2. sz. 106—119. I., VI. 10. 3. sz. 222—234. I., VI. 25. 4. sz. 320—334. I.

⁷² R. II. IX. 25. 10. sz. 110—128. I.

⁷³ R. I. VII. 10. 5. sz. 452—468. I. Részletes elemzését l. Kardos Pál: Nagy Lajos élete és művei. Bp. 1958, 32—36. I.

⁷⁴ R. II. IX. 10. 9. sz. 59—71. I.

⁷⁵ Kardos Pál i. m. 78. I.

⁷⁶ Gellért Oszkár: Levelezésem a kortársaimmal. Bp. 1955. 18. I.

szélő költeményt közöl a folyóirat: Heine *Atta Trolljának* első magyar fordítását, Karinthy tolmácsolásában, Byron *Mazeppáját* Kosztolányi átköltésében és Wilde *A readingi fegyház balladáját*, Szebenyei József fordításában, mindhármát az 1910. II. kötetben. Az I. kötetben Németh Andor, Babits és Kosztolányi műfordításait, Ronsard, Carducci, Baudelaire, Meredith, Rodenbach verseket olvashatunk. A fiatal Franyó Zoltán *Francia költők* cím alatt a modernnek közül Verlaine-t, Rollinat-t és Samain-t mutatja be, a második évfolyamban pedig *Új német költők* címen a legfiatalabb nemzedék verseiből ad válogatást, köztük Richard Dehmel, Hermann Hesse, Hugo von Hofmannsthal, Rilke, Liliencron, Nietzsche nevével találkozunk.

Széles európai kitekintésre törekszik a *Renaissance* filozófiai, esztétikai, irodalomtörténeti tanulmányaiban is. Külföldi szerzőtől olvashatunk részletes elemzést és összehasonlítást *Tolsztoj és Nietzsche* címen.⁷⁷ Az 1910-ben 36 éves „irodalmi fenegyerek”, Gilbert Keith Chesterton *Az orthodoxia fontosságáról. Heretics* című könyve bevezető fejezetének közlése⁷⁸ is érdekessége a lapnak, jelzi, hogy lépést kíván tartani a legmodernebb külföldi irodalommal. Chesterton először Hevesi Sándor ismertette Magyarországon Fülep Lajos és Lukács György *A Szellem* című folyóiratában 1911-ben, a művészetről vallott elképzeléseit eredeti műve alapján azonban már innen is megismerhették az érdeklődők a szociálfilozófus Polányi Károly fordításában. — „Halál Velenőre! Futuristák, fiatalok és öregek” c. cikkében Relle Pál azt a következtetést vonja le, hogy „ami ... érték, az tegnap is az volt, holnap is az lesz, és új marad, új lesz mindig, mert új volt. Az új forradalmak, igaz, új értékeket hoztak, de nem a régi értékek ellenére, hanem azoknak megerősítésére.”⁷⁹

A borzadás költészete című tanulmányában E. T. A. Hoffman, Poe, Villiers de l'Isle-Adam, Ewers démonait s a gépek, a tudomány irodalomra gyakorolt hatását vizsgálja Mohácsi Jenő.⁸⁰ Freiligrathról, Kiplingről jelenik meg hosszabb tanulmány,⁸¹ Elizabeth Barrett Browningot (akinek még hosszú évekig nincs számottevő magyar fordítása!) mutatja be a folyóirat, életét, költészete forrásait, versrészleteket közöl.⁸² Rilkének a magyar közönséggel való megismertetését szolgálja a *Malte Laurids Brigge feljegyzései* kiadása alkalmából közzétett tanulmány.⁸³ A tízes években divatos nietzscheánus-anarchista Arcübasevet azonban érdemein felül méltatja Varjas Sándor két alkalommal is.⁸⁴

Az 1909-ben fiatalon meghalt Charles-Louis Philippe-ről ír hosszú tanulmányt a pályája kezdetén álló Lukács György. A francia regényíró elvontabb mondanivalót hordozó intellektuális művei keltették fel érdeklődését, s elemzése alkalmat adott Lukács esztétikai nézeteinek általánosabb érvényű kimondására is.⁸⁵ Egy új esztétikai rendszer kidolgozására törekedve másik tanulmá-

⁷⁷ Federigo de Roberto: Tolsztoj és Nietzsche. R. I. V. 10. 1. sz. 29—39. l.

⁷⁸ R. I. VIII. 25. 8. sz. 707—712. l.

⁷⁹ R. I. VII. 10. 5. sz. 442. l.

⁸⁰ Mohácsi Jenő cikke, R. II. XI. 10. 13. sz. 423—431. l.

⁸¹ Pogány József, illetve Szebenyei Józseftől.

⁸² Ádám Böske írása. R. II. XII. 25. 16. sz. 658—664. l.

⁸³ Bányai Marcel: Rilke könyve. R. II. XII. 25. 16. sz. 677—681. l.

⁸⁴ R. II. XII. 10. 15. sz. 570—576. l., R. 1911. I. 25. 2. sz. 103—108. l.

⁸⁵ Lukács György: Charles-Louis Philippe. R. II. X. 10. 11. sz. 225—239. l.

nyában főként azt fogalmazta meg pontosan, mi az amit elvet (impresszionizmus, mindenfajta l'art pour l'art művészet). Az új művészet kutatását, az útkeresést jelzi a *Renaissance* 2. számában megjelent *Esztétikai kultúra*.⁸⁶

Ady Petőfi nem alkuszik című cikksorozatának köszönheti a folyóirat újabbkori, de még mindig csak viszonylagos ismertségét. A kortársi emlékezésekből, fellelhető levelekből összeállítható Ady és a folyóirat kapcsolata. Adyt alkalmas pillanatban érte e felkérés. 1910. május 1-én írta Hatvanyynak Párizsból: „... *A Nyugatéka alighanem haragszanak reám. Ezúttal ők kezdik. A Petőfi-könyv dolgában naiv áldozat vagyok...*”⁸⁷ A forradalmár Petőfi című kötetéről beszél itt Ady, melyet ő válogatott és látott el bevezetővel. Bölöni írja: „*A könyvkiadó, Deutsch Zsigmond és Társa bosszúságára alig arasznyi volt ez a bevezető. Ezért főleg az én és Révész Béla rábeszélésére ennek kibővítésére írta meg 'Petőfi nem alkuszik' cikksorozatát a 'Renaissance' számára.*”⁸⁸ (Bölöni szintén már az első számtól kezdve munkatársa volt a folyóiratnak.)

1910. május 28-án kelt Zigány örvendező levele:

Kedves Uram,

Örömmel hallom Révész Bélától, hogy Ön szíves lesz a „*Renaissance*” legközelebbi számában megkezdeni tanulmányát Petőfiről, hogy illő módon elnémita azokat, akik legutóbbi kötete miatt kikezdték. Kétszeresen örülök, hogy ezt a tanulmányt én adhatom le: először azért, mert szörnyen szeretem a veszekedést — de csak ha provokálnak — s másodszor azért, mert úgy érzem, hogy Ön a „*Renaissance*”-ba való. Azt hiszem itt fogja Ön megtalálni, illetőleg kivívni azt a helyet kultúránkban, amely már régóta az Öné lenne, ha itt — „igazi” kultúra lenne.

Én csak arra kérem, hogy ne késsék el a cikkel; és pedig nem csak a „*Renaissance*”, hanem az Ön érdekében is. Higyje el, felelni kell a támadásokra, mert utóbb még azt gondolják a szájasok, hogy — nekik van igazuk, s Ön megszaladt. Hát ez nem megy. Néhány irodalmi vadorzót le kell puskázni és pedig hamar. Ha megkaphatom a cikket szerdára-csütörtökre, nagyon megköszönöm; azért is, mert szeretnék korrektúrát adni belőle.

Igaz szeretettel köszönti őszinte tisztelője

Zigány Árpád⁸⁹

A füzet (2. szám) postán megy.

Az 1910. VI. 10-i, 3. füzetben kezdte tehát közölni a *Renaissance* Ady kritikái, tanulmányírói munkásságának egyik legjelentősebb darabját hat foly-

⁸⁶ Lukács György: *Esztétikai kultúra*. R. I. V. 25. 2. sz. 123—136. l. Az Irodalmi Lexikon (II. köt. 57. l.) téves közlése, miszerint: „*Esztétikai kultúra c. nagyfotosszerű tanulmányával 1909-ben jelentkezik a Nyugatban...*” rávilágít a *Renaissance* mellőzöttségére, még ilyen jelentős közleménye kapcsán sem emelték ki szerepét.

⁸⁷ Hatvany Lajos: Ady a kortársak közt. Ady Endre levelei és levelek Ady Endréhez. Bp. é. n. 143. l.

⁸⁸ Bölöni: Az igazi Ady. 281. l.

⁸⁹ Zigány Árpád — Ady Endréhez. OSZK-Kézirattár. 1941. év. 6. sz. Ady-hagyaték. Irodalmi levelestár.

tatásban, a VIII. 25-i 8. számban jelent meg a záróközlemény.⁹⁰ Zigánynak még egy rövid levele ismeretes Adyhoz.⁹¹ A költőnek csak Bölönihez írt levelében találunk utalást a *Renaissance*-szal való kapcsolatáról,⁹² amiből kiderül, hogy terve volt egy bizonyos Kabos-cikket is a folyóirathoz adni, ez azonban nem valósult meg. Mint ahogy Zigánynak az az elképzelése sem, hogy Ady állandó munkatársa lesz a lapnak. Nevével ezenkívül csak egyszer találkozunk a *Kritika* rovat egy ankétjában.

A *Petőfi nem alkuszik* mutat legmesszebbre az ebben az időszakban több fórumon zajló Arany és Petőfi körüli vitákban. Ady nem egyértelmű bálványozással, hanem ellentmondásos igazi valóságában állítja Petőfit példaképül, s főként „az elsikkasztott és meghamisított Petőfi-hagyomány” ellenpólusként értékeli.⁹³ Pogány József a *Szocializmusban* is hozzászól a témához *Petőfi és a szocializmus* címen, a *Renaissance*-ban pedig Babits *Petőfi és Arany Nyugat*-beli cikkére adja meg éles hangú, jelentős választ, *Arany kontra Petőfi* című tanulmányában.⁹⁴ A kérdés aktuális vetülete az Ady–Babits párhuzam, ebben is harcosan áll ki Ady mellett. Babits költészete és a *Nyugat* esztéticizmusa ellen pedig a 13. füzetben közölt *Polémia* című cikkében szintén állást foglal.⁹⁵ Pogány József a marxista módszer első alkalmazóinak egyike. Számos helyes, időtálló megállapításán kívül vulgáris megfogalmazásokkal is találkozunk, éppen a *Renaissance* hasábjain is. Kiss Józsefről írt tanulmánya az osztályszempontok túlzott alkalmazásának példája.⁹⁶

A kritikai rovatban többnyire jó érzékkel ismerik fel az értékes műveket, Ambrus Zoltán, Móricz, Szini Gyula, Kaffka Margit, Kosztolányi, Bíró Lajos kerülnek többek között ismertetésre, a külföldiek közül Leonid Andrejev, Knut Hamsun, Shaw, Wilde, Peter Altenberg, Maeterlinck művei, hogy csak néhány példát említsünk. Filozófiai, történeti munkákkal is foglalkoznak (Nietzsche, Lukács György, Mauthner: *Wörterbuch der Philosophie*, Grünwald Béla: *A régi Magyarország*, Brandes: *Lord Beaconsfield* stb.), javarészt mérték-

⁹⁰ Téves a Magyar Irodalomtörténet V. kötetének adata (69–70. l.), hiszen 1910. januárban a folyóirat még nem is létezett. A tanulmány eszmei-művészi érényei, aktualitása, politikai és irodalmi szerepe köztudott, erről Varga József Ady-monográfiájában (V. J.: Ady Endre. Pályakép-vázlat. Bp. Magvető. 1966.) alapos elemzést nyújt.

⁹¹ Zigány Árpád a „Renaissance” szerkesztője, Bp. VII., Damjanich utca 12. feliratú névjegy hátlapján 18. VII. 910. keltezéssel: „Kedves Mester, Elküldtem a Petőfi-cikkért, ha kész. Nagyon szeretném már látni Önt: — lehet kimenni egy barátságos beszélgetésre? Sokszor köszöni és köszönti tisztelő igaz híve Zigány.” OSZK-Kézirattár. 1941. 6. sz. Ady-hagyaték.

⁹² Ady Endre — Bölöni Györgyhöz (Tátrafüred, 1910. júl. 30.) „... Az öreg Révészről mi hír? Zigánynak mondd meg, hogy pontos leszek, de Petőfi folytatást ígérhetek csak. A Kabos-cikket a jövő számra, ölel szeretettel Ady” (Ady Endre válogatott levelei. Bp. 1956. Magyar Századok. Vál. rend., elősz. jegyz. Belia György. 330. sz.-al jelzett levél.) Bölöni válasza: „... Zigánnyal beszéltem, Petőfi írásodat várja, a jövő számra pedig a másik beígért cikket. Öreg Révész egy sort sem írt...” (MTA Kézirattár. K 6/15–18. 1910. aug. 2. kedd a „Világ” levélpapírján.)

⁹³ Somogyi Sándor: Irodalomtudományunkról, múltjáról szólva. MTA Nyelv. és Irod. t. OK. XXIV. k. (1967). 1/4. sz.

⁹⁴ R. II. XI. 25. 14. sz. 514–522. l.

⁹⁵ R. II. XI. 10. 13. sz. 445–447. l.

⁹⁶ R. 1911. I. 10. 1. sz. 40–47. l.

tartó, helyes értékelésben. Félreismerés, tévedés természetesen adódik, ennek pregnáns példája Gábor Róbert Thomas Mannról írt könyvismertetése vagy Pogány Béla Tömörkény-értékelése.

A kritikusgárda tagjai más rovatokból már ismertek, a gyakran szereplők közül említsük Karinthyt, Bálint Iajost, Bölönit, Balázs Bélát, Mohácsi Jenőt, Miklós Jenőt, Relle Pált, Benda Jenőt, Pogány Józsefet, Németh Andort az irodalom, a színház területéről. Ez utóbbi téma jelentős helyet kap a kritikák között, egy-egy szám több darabról is megemlékezik. Általánosságban az elégedetlenség hangján; a színházak jellegzetes stílusát, egyéni játékrendjét hiányolják, az irodalmi értékek és az üzleti érdekek közötti lebegésüket kifogásolják.

Külön figyelmet érdemel a *Renaissance* képzőművészeti munkássága. Négy nagyobb lélegzetű tanulmányon kívül⁹⁷ a *Kritika* rovat is rendszeresen foglalkozik képzőművészeti kérdésekkel. Bölöni György fiatalkori munkásságának legértékesebb darabjai ilyen tárgyú kritikái, a *Világ*, az *Auróra* mellett itt publikál közülük szép számmal. A Szépművészeti Múzeum, a Könyves Kálmán művészeti szalon, a Művészház kiállításait bemutató írásaiban (*Franciák között, Japánok nálunk, Tiepolo karcai, Tölgyessytől—Glatzig, Greco és egyebek* stb.) az akademizmus, a hivatalos művészet és művészetszemlélet ellen lázad, s a korszerű művészi nevelés és érdeklődés programját igyekszik kialakítani. A többi kritikust is — Kürthy György, Várnai Dániel, Lázár Béla, Cserna Andor — főként az foglalkoztatja, miként kapcsolódhatna be a magyar képzőművészet az európai vérkeringésbe. Csontváry képeit mégis tartózkodással fogadja bírálója, meglátja benne az akadémiaiakat és szabályokat elrúgó egyedit és újat, de félpiktornak nevezi.⁹⁸

A rendszeres és igényes zenei kritikák közül⁹⁹ kiemelkednek a Bartókról írott sorok: „... végtelenül feszülő egyensúly kezdettől végig; küzdelem, mégis egység, farkasszemét nézés, mégis békesség; széjjelhúzás, mégis ércszervezettség... A jól szituált hivatolnokok — a zenehivatalnokok is — bámulatos szimattal érezték meg benne a kommunista kiáltványt; ám fogják be a fülüket: ez nem az ő muzsikájuk.”¹⁰⁰

1911. február 6-i keltezéssel az alábbi sorokat írja Zigány Kürthy Györgynek:

„Sajnálom, hogy nem indokolt érzékenysége miatt elhagy. Néha megesik, hogy egyes cikkek kiszorulnak egy-egy számból, de ha később jönnek, azért nem baj, és nem ok a megsértődésre se, mert a *Revue* nincs időhöz kötve s az appreciációk akkor is lehetnek értékesek, ha nem aktuálisok. Bocsánat a kése-

⁹⁷ Cserna Andor: Az impresszionizmus a festészetben. R. I. V. 10. 1. sz. 59—64. l., Bányai Marcel: Művészeti hamisítások és a hamisítás művészete. R. II. IX. 25. 10. sz. 147—153. l., Lázár Béla: A velencei kiállítás. R. II. X. 10. 11. sz. 251—256. l., Bölöni György: Noa-noa. R. II. XI. 10. 13. sz. 433—437. l.

⁹⁸ Várnai Dániel: Csontváry Kosztka Tivadar képművészete. R. I. VI. 10. 3. sz. 284—290. l.

⁹⁹ Állandó munkatársai: Gábor Róbert és Kovács Sándor.

¹⁰⁰ Kovács Sándor: Szocialista zene. R. II. XII. 25. 16. sz. 720. l.

delemért, de ma is fekszem, mert beteg vagyok; a kéziratokat ezért csak a hét vége felé küldhetem vissza, mikor a nyomdába megyek. Sokszor köszönti 6./II. 911.

igaz híve Zigány,
a *Renaissance* szerkesztője¹⁰¹

Ez a levél arra enged következtetni, hogy a folyóirat második évfolyam 3. füzetének esedékes megjelenése előtt négy nappal Zigány még nem tudta, hogy a folyóirat többé nem fog megjelenni. Az utolsó füzetekben sincs semmi jele a lap közeli megszűnésének, s okáról semmi említés nem történt a rendelkezésre álló dokumentumokban sem.

Zigány fenti sorai kétségtelenül bizonyítják, hogy nem rajta állt a *Renaissance* megszűnése. Egyéb adatok hiányában a jelzett feltételezésekre kell hagyatkoznunk: a kiadó Glück Mihály említett — a lap megszüntetésére vonatkozó — elhatározását, vagy Ferenc Ferdinánk esetleges támogatásának beszüntetését tartjuk valószínűnek.

A *Renaissance* írógárdája csaknem teljes egészében folytatta munkáját az 1911 februárjában induló Cserna Andor szerkesztette *Auróra*ban.¹⁰²

A korabeli sajtó — a *Világ*, a *Népszava*, a *Független Magyarország*, a *Nagyváradai Napló* — élénk érdeklődése és elismerése kísérte, az utókor nem tulajdonított különösebb jelentőséget a *Renaissance*-nak. Tevékenységét igazolta az idő, helyet adott annyi maradandó műnek, korszerűségével és sokoldalúságával a maga korában támogatta annyira a haladás ügyét, hogy rövid élete ellenére egyik jelentős folyóiratunknak tekinthessük.

„RENAISSANCE”

ИСТОРИЯ ОДНОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО—ОБЩЕСТВЕННОГО—ХУДОЖЕСТВЕННОГО И ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЖУРНАЛА (1910—11)

(Резюме)

В начале 1910 годов урегулирование неразрешённых вопросов 67-ой Венгрии и необходимость социальных изменений становились более и более настоятельными. Литературная революция журнала „Nyugat” способствовала более широкому изменению. „Renaissance” кроме других органов печати становился форумом общественной борьбы и стремился приводить в действие новую жизнь как в своих политических требованиях так и в литературных и художественных критиках и указал страстно на общественные несправедливости и открыто противопоставлялся к „l'art pour l'art”.

Редакторы журнала Арпад Цигань, Бела Ревес принадлежали к радикальному крылу передовой буржуазии. Их роль был решающим в опрегеслении линии журнала. Цигань прежде всего формировал профиль журнала со своими внешнеполитическими и внутриполитическими статьями; а именно он делал очень много для того, чтобы журнал становился наипространнее требователем всеобщего равного и прямого избирательного права при тайном голосовании, но должно отметить, что его внешнеполитические взгляды часто не принимали во внимание реальности и наши настоящие интересы. Ревес как белетрист и организатор литературы развёртывал очень знаменитую работу и оказал большое влияние на других сотрудников журнала.

¹⁰¹ Zigány Árpád — Kürthy Györgyhöz. Pénzesutalvány 1911. febr. 6. OSZK-Kézirat-tár. V. 731/162/1962.

¹⁰² Irodalmi, művészeti, színházi és zenei havi folyóirat; áprilisra már hetilap.

Молодые писатели много делали со своими размахами и свежестями, чтобы журнал мог выполнить задачу; свои статьи, художественно-литературные творения, и переводы становились в одних случаях важным литературо-историческим значением. Несколько выбранных имён намекает уровень, которую они представляли: Ади Эндре, Лукач Дьердь, Балаж Бела, Надь Лайош, Бабич Михай, Каринти Фридьеш, Кашшак Лайош, Комят Аладар, Бранных имён намекает уровень, которую они представляли: Ади Эндре, Лукач Дьердь, Белени Дьердь составили круг писателей журнала.

Мы не знаем причину прекращения журнала. В силу недостатка данных в наши распоряжений мы можем ограничиваться только гаданиями. Потомство — будь то несправедливо — не придало большое значение журналу „Renaissance”. Этот журнал принимал значительно большое участие в борьбах этого времени, и как достойный соратник журнала „Nyugat” служил делу прогресса, вследствие того мы должны считать одним из наших значительных журналов.